

До спеціалізованої вченої ради ДФ 61.051.013
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
пл. Народна, 3, м. Ужгород, Закарпатська
область, 88000

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора

Процюка Ігоря Валерійовича

на дисертацію Волошенюк Галини Богданівни на тему «Джерела виборчого права України: проблеми теорії та практики» подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – «Право», за спеціальністю 081 – «Право»

Відгук підготовлений на основі вивчення тексту поданої на захист дисертації, а також наукових праць здобувача, опублікованих за темою дисертації.

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми, обраної для дисертаційного дослідження, обумовлена цілим рядом факторів. Згідно з ч. 1 ст. 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Реалізація народом влади відбувається як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Пріоритетну роль у регулюванні суспільного розвитку відіграють безпосередні форми демократії, найвідомішою з яких є вибори, що виконують функцію формування органів публічної влади, сприяють залученню громадян до участі в управлінні державними справами.

Враховуючи вищезазначене, особливої актуальності набуває дослідження проблем, пов'язаних гарантуванням права громадян на участь у виборах, організацією і проведенням виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах рад, сільських,

селищних, міських голів. Однією з таких проблем є належне конституційно-правове регулювання виборів, оскільки навіть за умови прийняття Виборчого кодексу України необхідність вдосконалення конституційно-правового регулювання і практики проведення як загальнонаціональних так і місцевих виборів не втратила своєї актуальності. Все це обумовлює актуальність ґрунтовного та всебічного дослідження джерел виборчого права України.

Незважаючи на те, що окремі питання правової природи джерел виборчого права знайшли своє висвітлення як в роботах вітчизняних, так і зарубіжних науковців, питання, які висвітлюються у дисертації Г.Б. Волошенюк не достатньо глибоко розроблені в науці конституційного права.

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження підкреслюється також її зв'язком з науковими програмами, планами, темами. А саме, обраний дисертанткою напрям дослідження пов'язаний зі Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 рр.; Пріоритетними тематичними напрямами наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2015 р. № 942; відповідає науково-правового напрямку дослідження Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» «Актуальні проблеми законодавства України в контексті розвитку європейського приватного права» (номер державної реєстрації 0115U003901).

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження Волошенюк Галини Богданівни «Джерела виборчого права України: проблеми теорії та практики» є актуальною, своєчасною і перспективною для подальших розробок.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність визначається тим, що вони підтверджені серйозними науковими доказами, емпіричними фактами і є переконливими.

Зокрема, про це свідчить значна кількість і різноманітність опрацьованої джерельної бази. Авторкою розглянуто усі чинні нормативно-правові акти, що є джерелами виборчого права України, проаналізовано найважливіші міжнародні договори у цій сфері. Дослідження джерел виборчого права України здійснювалось з врахування зарубіжного досвіду у цій сфері. Волошенюк Г.Б. використано значний масив літературних джерел, зокрема, праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених: М.О. Баймуратова, Ю.Б. Ключковського, О.В. Марцеляка, Ю.Р. Мірошніченка, В.Ф. Несторовича, В.Ф. Погорілка, В.О. Серьогіна, О.В. Совгирі, О.Ю. Тодики, Ю.М. Тодики, В.Л. Федоренка, В.М. Шаповала та ін.

Також слід звернути увагу на те, що дисертантка переконливо доводить власну позицію завдяки вдало обраним методам наукового дослідження. Авторка вміло застосовує загальнонауковий діалектичний метод дослідження, історичний, порівняльно-правовий, логіко-семантичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, функціональний та інші методи пізнання процесів і явищ. Вдале застосування цих та інших наукових методів дозволило здійснити цілісний та системний аналіз досліджуваної проблематики та обґрунтувати власну аргументацію, забезпечило достовірність положень і вирішення поставлених цілей і завдань.

Зміст роботи відповідає заявленій темі, сформульованим завданням та предмету дослідження. Структура дисертації характеризується цілісністю й логічною послідовністю, відображає загальне бачення досліджуваної проблематики.

Зокрема, у першому розділі Волошенюк Г.Б. було закономірно проведено онтологічний та аксіологічний аналіз джерел конституційного права України та їх видів; розкрито правову природу джерел виборчого права України та на цій основі вироблено їх авторське визначення; розкрито місце та роль джерел виборчого права України в системі джерел конституційного права України.

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячений юридичній характеристиці окремих джерел виборчого права України. Дисертанткою

проаналізовано місце і роль Конституції України в системі джерел виборчого права; розкрито місце міжнародно-правових актів як міжнародно-правових стандартів в системі джерел виборчого права України; досліджено Виборчий кодекс України та виборчі закони як джерела виборчого права України; надано наукову характеристику таким джерелам виборчого права, як підзаконні нормативно-правові акти; сформульовано, викладено та обґрунтовано власні пропозиції стосовно можливих шляхів удосконалення вітчизняного виборчого законодавства.

Матеріал викладено чітко та послідовно, окремі розділи роботи рівноцінні між собою. Сформульовані у вступі й розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, а через те, що не достатньо в науці, є перспективними для дослідження.

Авторка ретельно досліджує понятійний апарат, пропонує авторські напрацювання щодо термінології, зокрема стосовно визначення понять «джерела конституційного права», «системи джерел конституційного права України», «джерела виборчого права України», «міжнародні виборчі стандарти» тощо.

Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться у роботі, належним чином обґрунтовані і достовірні, викликають безсумнівний науковий інтерес. Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства спрямовані на подальший розвиток та удосконалення конституційно-правового регулювання виборів в Україні.

Новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає тому, що вона є однією з перших спроб комплексного монографічного дослідження джерел виборчого права України. Результатом проведеного авторкою наукового дослідження стало формулювання низки принципово нових положень та удосконалення раніше запропонованих.

Серед наукових ідей, які найбільше привернули увагу і за розробку яких авторка заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії, слід виокремити такі:

- сформульовано концептуальний підхід щодо співвідношення конституційного і виборчого права України відповідно до якого виборче право являє собою підгалузь конституційного права;

- запропоновано авторську концепцію розуміння джерел виборчого права України через виокремлення його рис;

- обґрунтовано, що найбільш ефективним засобом законодавчої регламентації вітчизняного виборчого права є кодифікація виборчого законодавства, в цьому аспекті наведено аргументи щодо необхідності удосконалення Виборчого кодексу України;

- вироблено бачення міжнародних виборчих стандартів, як узагальнення міжнародними організаціями накопиченого державами членами світового співтовариства демократичних цінностей у сфері організації та проведення виборів, їх втілення у міжнародних правових актах, що мають різну правову силу (загальнообов'язкові, рекомендаційні), які визначають демократичні принципи організації та проведення виборів, участь громадян у виборчому процесі, реалізацію ними свого права обирати і бути обраним до публічних представницьких органів влади, спрямовані на забезпечення одноманітного розуміння і застосування принципів та норм виборчого законодавства, що дозволяє гарантувати проведення демократичних виборів в країні і, таким чином, реалізувати громадянам своє право на участь в управлінні державою;

- набули подальшого розвитку наукові позиції щодо розуміння правової природи джерел права та доцільності використання паралельно двох термінів: “джерела (форми) права”; порівняльно-правовий аналіз особливостей нормативно-правового закріплення виборів та виборчого права на рівні конституції зарубіжних держав та України та ін.

Слід констатувати, що авторка досягла поставленої мети дисертаційного дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Матеріали дисертаційного дослідження всебічно і повно викладені в опублікованих працях дисертантки. Основні положення дисертації знайшли своє висвітлення у дев'яти наукових публікаціях, в тому числі у чотирьох статтях, три з яких опубліковані в Україні у виданнях, визначених фаховими для юридичних наук, одна – у зарубіжному виданні, і п'яти тезах доповідей на наукових конференціях. Публікації повністю відповідають положенням, висновкам і рекомендаціям дослідження, а також вимогам, які ставляться до такого виду наукових робіт.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження у правотворчій, правозастосовній, науково-дослідній діяльності, навчальному процесі належно висвітлено в дисертації і сумнівів не викликає. Отримані висновки і положення можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень джерел виборчого права, конституційно-правових засад виборів представницьких органів публічної влади в Україні;

- у сфері нормотворчості – для удосконалення положень Конституції України та законів України в сфері регулювання виборів відповідно до поданих у роботі пропозицій;

- у навчальному процесі – при викладанні навчальних курсів з конституційного права, підготовці навчальних програм та підручників з курсів “Конституційне право України”, “Державне право зарубіжних країн”, а також при підготовці методичних рекомендацій з цих курсів;

- у практичній діяльності – в роботі вітчизняних органів державної влади, місцевого самоврядування, формуванні правової культури політичних і громадських діячів та інших громадян України.

Дисертація є самостійною завершеною роботою, порушення академічної доброчесності в дисертаційній роботі відсутні. Дисертаційне

дослідження оформлено у відповідності до вимог, які ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У цілому робота є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують поставлені авторкою наукові завдання та мають суттєве значення для науки конституційного права.

Позитивна оцінка дисертаційної роботи в цілому та її окремих аспектів не виключає необхідності висловити ряд **критичних зауважень та побажань** щодо окремих положень роботи, які загалом мають дискусійний характер і не заперечують схвальної оцінки дисертаційної роботи Г.Б. Волошенюк.

По-перше, на с. 55 дисертаційного дослідження зазначається, що з усіх наведених підходів розуміння правової природи об'єктивного виборчого права, його співвідношення з конституційним правом, найбільш прийнятною є концепція, за якою виборче право являє собою підгалузь конституційного права. Позиція авторки щодо віднесення виборчого права до підгалузі конституційного права потребує додаткової аргументації.

По-друге, у підрозділі 2.1. дисертаційного дослідження розглядаються точки зору «за» та «проти» закріплення в конституції держави видів виборчих систем, що застосовуються на виборах. У зв'язку з цим потребує уточнення позиція автора щодо доцільності закріплення в Конституції України виборчих систем, що застосовуються на загальнодержавних та місцевих виборах в Україні.

По-третє, досліджуючи роль і місце рішень Конституційного Суду України в системі джерел виборчого права України авторка робить висновок, що рішення органу конституційної юрисдикції щодо відповідності Конституції України законів України та інших нормативно-правових актів та офіційного тлумачення Конституції України носять обов'язковий характер та є особливим джерелом виборчого права. Однак висновок про віднесення вказаних рішень до джерел права повинен бути не доктринальним, заснованим на думці провідних вчених, а закріпленим у правових нормах, і перш за все, на рівні Основного

Закону України. Виникає питання: які саме зміни пропонує внести авторка до Конституції України в контексті цього висновку?

По-четверте, хотілось би почути точку зору авторки щодо співвідношення міжнародних правових стандартів у сфері прав людини та міжнародних виборчих стандартів, аналіз яких проведено у підрозділі 2.2. дисертаційного дослідження.

По-п'яте, аналізуючи у підрозділі 2.4. дисертаційного дослідження підзаконні нормативно-правові акти як джерела виборчого права України, авторка згадує підзаконні акти органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, зазначаючи, що якщо нормативно-правові акти місцевих органів публічної влади є рішеннями нормативного характеру, які прийняті органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади на основі та на виконання Конституції і законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, постанов Кабінету Міністрів України, постанов Центральної виборчої комісії тощо, та є обов'язковими для виконання у межах території, щодо якої поширюються повноваження цих органів та стосуються виборів, їх також можна вважати джерелами виборчого права. Вважаємо, що це джерело виборчого права України потребує більш ґрунтовного дослідження.

У той же час наведені висловлені зауваження мають дискусійний характер та підтверджують перспективність обраної теми, наявність у ній аспектів, які може надалі аналізувати сама авторка або які стануть предметом уваги інших дослідників. Вони не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження, виконаного Г.Б. Волошенюк.

Таким чином, дисертаційна робота Волошенюк Галини Богданівни на тему «Джерела виборчого права України: проблеми теорії та практики» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання, яке полягає у висвітленні низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з розумінням джерел виборчого права України; удосконалені

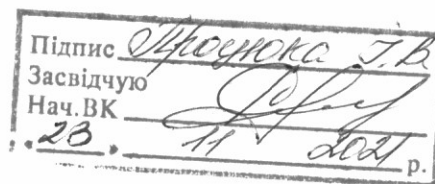
теоретичних конструкцій, що визначають правову природу джерел виборчого права України та виробленні рекомендацій та формування комплексу пропозицій щодо вдосконалення чинного виборчого законодавства, що в свою чергу має суттєве значення для практики вітчизняного державотворення. Дисертація відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

**професор кафедри теорії і філософії права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор**

І.В. Процюк

Відзич ступеня:
28.11.2021р
Голова Великої ради
ДР 61.053.013
ц.пр. Бєшов Д.ІІІ